

Néhány hónapja nem írtam lapszemlét (előbb színház-szám, aztán Fischer-recenzió), most hát indokolt korábról kezdenem. Május elsején, vasárnap, email érkezett a Contemporanul folyóirattól. A tárgy: Nicolae Breban: Rușine, die N. Manolescu! (Nicolae Breban: Szégyen, N. Manolescu úr!) „Miféle ostobaság ez a »befolyásügynök« [agent de influență], ez a kifejezés, melyet egyes hisztérikus hölgyek találtak ki Párizsban, olyan »finom« lények, akik évtizedeken át egyetlen művet sem publikáltak ebben a büszke és szabad városban, olyan kifejezés ez, melyet ilyen-olyan tökkelütöttek, akik közé, látom, most sietve te is besoroltál, egyre ismételtetnek, anélkül, hogy eszükbe jutna – lelkiismeretről és annak háborgásáról nem is beszélnek! –, hogy a büszke és arrogáns Breban, aki valóban önnön értékével telítődik, annyival, amennyi van, nem lehet senki eszköze, nem lehet egyetlen hatalom eszköze sem. Még álmában sem!”

Látszik tehát az indulat, amely a zavarosságban és a személyeskedésben tör ki (Breban Monica Lovinescuro céloz, akire kizárólag a Nyugaton folytatott ellenzékiesség árnya vetülhet, de bármi vetülhetne, akkor sem beszélünk ilyen útszéli hangon); Manolescu leleplezésében pedig, mely az írószövetségi gyűléseken éppúgy elhangzott, mint ahogy a Románia literaré vezércikkeiben is helyet kapott, az látszik, hogy nem csupán az erkölcsi furor következménye. Hanem például a sértettségé: 2009-ben Ștefan Agopian mellett Breban is pályázott a Romániai Írók Szövetségének elnökségéért – végül Nicolae Manolescu nyert... És az egész vitán, minden szövegen látszik az is, bizonyos dolgokról milyen nehéz tárgyilagosan beszélni.

Október negyedikén Neculai Constantin Munteanu sorozatot indított a 22, illetve a Szabad Európa Rádió honlapján Top 5: Cei mai scârboși informatori (Top 5: A legundorítóbb besúgók) címmel. Emanoil Valeriu, Constantin Bălăceanu Stolnici, Ivan Deneș, Nicoleta Balotă. Az elsőt izgatottan várom, az ötödiktől és a negyediktől én is undorodom, a harmadikról nem is hallottam, a második helyezett láttán mélyen le vagyok sújtva. Ezt a lesújtottságot kellene valahogy megmagyarázni.

Egy ember, akinek el kellett hagynia az országot egy tébolyult rendszer miatt, aki éjszakák során át álmatlansággal küszködött, s aki gyilkossági kísérlet áldozata lett – nos, egy ilyen ember nyilvánvalóan érezheti úgy, hogy joga van ítélkezni azok felett, akik működtették azt a rendszert, amely tönkretette az életét. Neki joga van ezt írni: „Mindegyik az általánosított szkizofrénia terméke vagy annak látszik, azé a szkizofréniaé, mely azokra volt jellemző, akik egy kommunista totalitárius rendszerben éltek. Mindegyik buzgón szolgálta a Szekuritátét, a gazemberségre jellemző perverz élvezettel ingázva immoralitás és amorálisitás között. Úgy tűnik, egyiknek sincs lelkiuradalása.” Az utolsó mondatot megértem, ha arra gondolok, miken ment keresztül ez az ember, és mit várt el a leleplezettektől. Ám amit elvárt, a vezeklés, valószínűleg a legnehezebb (s éppen ezért leginkább megtisztító erejű) emberi feladatok közé tartozik – az öt közül egyik sem vállalta. Az a Nicolae Balotă sem, aki politikai fogoly volt, aki tehát nem akármilyen ellenzéki státusát váltotta a besúgóira. Magunktól a legtöbbet várjuk el, de vajon fel tudnánk-e emelkedni önnön elvárásaink színvonalára? Mély szomorúságomban Horváth Andor egyik Oidipusz-tanulmányára gondolok: „Amikor az emberek a fenyegetőnek látott jövőtől való félelmükben eltörlik a nyomokat, összekuszálják a szálakat, elnémítják a múltat, máris nagy erővel azon fáradoznak, hogy többé semmi se állja útját a fenyegető jövőnek.”

Az október 28-i Adevărbunban Grigore Cartianu főszerkesztő vezércikke: Plânsetul unui sugar (Egy csecsemő sírása). Cartianu Amos Oz könyve, a Hogyan gyógyítsuk a fanatikuszt? egyik történetéből indul ki. Sammy Michael regényíró hosszú taxiutat tesz, a sofőr pedig arról győzködi, minden arabot meg kellene ölni. Sammy Michael belemegy a játékba: „Rendben, képzeljük el, hogy kiutalnak önnek egy tömbházat abban a városban, ahol született, Haifában, ön kopog minden ajtón, vagy becsenget és megkérdezi: »Elnézést, uram vagy hölgyem, ön arab-e véletlenül?«, és ha a válasz »igen«, akkor agyonlővi az illetőt. Aztán, amikor minden lakást ellenőrzött, és már indulna haza, már éppen lépne ki a tömbházból, meghallja, hogy a negyedik emeleten egy csecsemő sír. Visszafordulna és agyonlőné a csecsemőt? Igen vagy nem?” Hosszú hallgatás után a sofőr azt válaszolja: „Ön nagyon kegyetlen ember, tudja meg.” „Jó is ez a képzelet...”, mondja Cartianu. „De hogyan fertőzhetnék meg azokat, akiknek egyáltalán nincs képzelőerejük?” Erre, sajnos, nem tudok válaszolni, pedig régóta szeretnék.

Nyolcvannyolc évesen meghalt Liviu Ciulei, s a szokásos közhelyeken kívül („halálával a román színház- és filmművészet egész korszaka zárul le” Victor Rebengiuc szerint) senki semmi személyeset nem tud felidézni. Amikor Gheorghe Dinică meghalt, Marina Constantinescu elmesélte a Románia literaré hasábjain, hogy énekelte a színésszel Salvatore Adamo számát, a Tombé la neige-t a brassói állomás peronján. Semmiféle peron Ciulei kapcsán, csak az elcsukló hangú dicséretet.

Én többször láttam Az elveszett levél legendás 1977-es előadását, persze csak felvételtől. Határozott színészvezetés, fergeteges komédiázás, csodálatos színészek, funkcionális díszlet. A Bulandra Színház legjobb korszakát élte 1963 és 1972 között, amikor Ciulei volt az igazgatója. A rendező 1964-es filmje, az Akasztottak erdeje megkapta az 1965-ös cannes-i fesztivál díját (Victor Rebengiuc alakította a főszerepet, Széles Anna és Csíky András is játszottak benne).

„Ne întelegeam din vîrful creionului”, mondta valakiről egy Patapievici készítette interjúban. Nem tudom, kiről, de megint tanultam valamit románul. Egy nagyon fáradt és öreg embertől, aki pokrócot terített a térdére, hogy ne fázzon a múzeumban, ahol a felvétel készült.

Kategoria: Szemle
Denumire autor: Demény Péter

Látó Szépirodalmi Folyóirat